

Nuotrauka iš prieškario spaudos

Kaziuko mugė seniau ir dabar

Libertas Klimka

1. Sostinė pavasarį pasitinka tradicine Kaziuko muge – gražia tautodailininkų ir amato meistrų švente. Jos kilmė susijusi su šventojo karaliaičio Kazimiero (1458–1484) kultu. Nuo 1604 m. per bažnytinę šventojo karaliaičio minėjimo šventę (kovo 4-ąją) Vilniaus senamiesčio gatvėmis vykdavo eisenos, kuriose dalyvaudavo amatininkų cechai, kariai, dvasininkai, vienuoliai, kilmingi miestelėnai, studentai. Kadangi miestas gyvuoja prekyba, pamažu plėtėsi komercinė šventės dalis. Aikštėje pridygdavo palapinių, stoginių, prekystalių – vilniečiai tuos laikinus įrenginius vadindavo „būdomis“ (dabar vadintume kioskais). Amžininkų atsiminimuose rašoma, kad ten turkai prekiaudavo skaromis, rusai – stiklu ir gelumbe, žydai iš Berdičevo – saldumynais. Vienas pirmųjų Vilniaus fotografų Józefas Czechowiczius (1818–1888) užfiksavo įspūdingus mugės vaizdus Katedros aikštėje: ten banguoja žmonių jūra. 1901 m. turgus buvo perkeltas į Lukiškes, bet greitai žmonės nebetilpo ir ten, nes į mugę iš aplinkinių kaimų ir viso Vilniaus krašto suvažiuodavo apie 2400 vežimų. Leista prekiauti taip pat ir aplinkinėse gatvelėse, o prekybininkų „būdoms“ paskirta visa Neries krantinė tarp Žaliojo ir Žvėryno tiltų, tik kai kur palikta vietos karuselėms, šaudykloms, loterijoms ir įvairiems kitiems atrakcionams.

2. Ir kuo gi anų laikų Kaziukas skyrėsi nuo šiandieninio? Be manufaktūrinių ar fabrikinų gaminių, kurių atveždavo pirkliai, daugiausia buvo prekiaujama namudiniais valstiečių dirbiniais. Viskuo, ką kaimo vyrai ilgais žiemos vakarais gebėjo padaryti iš medienos. Tai tvirti

namų apyvokos daiktai: statinės, kubiliukai, geldos, sviestamušės, duonkubiliai, liepinės medui, druskinės, pintinės ir krepšiai, drožti šaukštai, samčiai, įvairūs smulkūs baldeliai. Tais laikais miestiečiai patys kopūstus ir agurkus raugdavo, namuose skalbdavosi, vaikelius maudydavo. Tad praversdavo visokios talpyklos, ką ir kalbėti apie krepšius, pintines. Turgų labai pajvairindavo mediniai žaislai. Būdavo ir labai išmoningų, visai judančių, veikiančių: drugeliai mediniais sparneliais plasnodavo, šuniukai uodegas vizgindavo, meškos malkas pjaudavo. O berniukų akį ypač traukdavo mediniai arkliukai: ir su ratukais, ir su lingėmis, dažyti įvairiomis spalvomis, kiti net su tikrais karčiais. Reikia nepamiršti ir būdingų Vilniaus verbų, kuriomis puošėsi visa Kaziuko mugė. Nemažą pasisekimą turėjo ir medinės gėlės, padarytos iš įvairiomis spalvomis nudažytų medžio drožlių Namudiniais verslais ir amatais Vilniaus krašto žmonės vertėsi nuo seno, nes iš žemės ūkio smėlingose dirvose pragyventi nelengva.

3. Ką gi iš mugės parveždavo lauktuvių? Būtinai meduolį – „Kaziuko širdį“. Būdavo galima rinktis įvairiausių dydžių ir spalvų: rudos – su medumi, baltos – su mėtomis, rausvos – su spanguolėmis ar bruknėmis. Arba pasirinkti su glajumi įrašytu mylimosios ar mylimojo vardu. Negana to, būta meduolių su ilgiausiais įrašais, su gražiausiais linkėjimais ir meilės prisipažinimais. Štai keletas tokių: „Uogele, priimk mano širdį“, „Neturiu aukso, savo širdį dovanuju“, „Pasakyk, mieloji, ar galiu pasibelsti į Tavo širdį?“, „Ilgiuosi, pasakyk, ar būsi mano...“, „Tu man vienintelė!“, „Bučiuok mane...“ Tuos garsius meduolius kitados kepėdavo rusų sentikiai, vėliau jų meną perėmė 1672 m. įkurtas bandelių kepėjų cechas. Retas kas iš mugės grįždavo ir be virtinės riestainių ant kaklo. O skaniausi – iš Smurgainių miestelio, kuris yra įsikūręs prie Neries upės. Kokių tik nori: su aguonomis, su garstyčiomis, saldieji. Į mugę jų atveždavo kalnus, net valtimis atplukdydavo.

4. Smurgainių miestelis garsėjo dar ir kunigaikščių Radvilų įkurta meškų dresavimo mokykla, vadinta akademija. Iš ten žvėris parduodavo keliaujantiems cirkininkams. Nė viena mugė neapsieidavo be meškų šokdinimo. O senieji vilniečiai prisimena posakį apie kokį netikšą jaunikaitį: „Tam tai tik Smurgainių akademijoje mokytis...“ Prieškario mugėse sukinėdavosi pora baltųjų „lokių“, ieškodami, kas nori su jais apsikabinęs nusifotografuoti, o norinčiųjų netrūkdavo. Mūsų dienų Kaziuke „meškos“ reklamuoja parduodamą medų.

5. Aštrialiežuviai Vilniaus žurnalistai spaudoje mugės nutikimus pateikdavo vietine – „tuteišų“ kalba, kurioje apstu ir lietuviškų, ir žydiškų, ir gudiškų žodelių žodelyčių. Dabar tai mokslininkams galėtų būti neblogo medžiaga sociolingvistiniams procesams Vilniaus krašte nagrinėti. Pavyzdžiui, netgi šventąjį karalaitį vietiniai vadino „swianty Kazimierz“, būtent lietuviškai nuolat skambėjo vienas svarbiausių prekybos žodžių „siūlyti“. Tikras Kaziuko mugės kalbos pavyzdys – tokia frazė: „Pošla na Kaziuka, kupila viščiuką. Ni spieva, ni gieda, tčeba papjauti...“ Prisiminimus apie prieškarinę Kaziuko mugę parašęs L. J. Malinowskis net jos žodynėlį yra sudaręs.

6. Nuo kovo 4-osios Vilnius šurmuliudavo 3–4 dienas, nelygu koks buvo oras ir prekių gausa. Ko jau ko, o liaudiško humoro ir muzikavimo mugėje tikrai nestokota. Juk žmonių nuotaika – pavasariška, kaip čia išsiversi be pokštų ar smagių pasižodžiavimų.... Mugėje studentai rodydavo „Šėpos“ marionečių teatro spektaklius – aktualias politinio ir akademinio gyvenimo parodijas. Universitete Kazimierinių išvakarėse rengti ir moksliniai skaitymai, juose kalbėta apie šv. Kazimiero kultą, jo istorinę reikšmę ir šventės tradicijas. Miesto salėje vykdavo humoro ar literatūrinės kūrybos vakarai.

7. Prieškario metais Turizmo skatinimo sąjunga iš įvairių Lenkijos miestų organizuodavo išvykas traukiniais į Vilniaus Kaziuką. Vagonuose mugės svečiai galėdavę ir pernaktoti. Šventės programos būdavo spausdinamos laikraštyje. Jose būdavo nurodyta mugės kvieslių eisenos

laikas ir kuriose gatvėse galima ją sutikti. Pavyzdžiui, 1935 ir 1936 m. kviesliai žygiavo nuo Šv. Kazimiero bažnyčios per Katedros aikštę iki Lukiškių aikštės. Kitais metais nuspręsta suvaidinti žiemos ir pavasario kovą, tad eisena pasidalijo į dvi grupes. Vieni žygiavo nuo Rotušės Didžiąja ir Pilies gatvėmis iki Katedros aikštės; kiti Uosto ir A. Mickevičiaus gatvėmis (dabartinėmis Pamėnkalnio ir Gedimino prospektu) taip pat iki Katedros aikštės, kur ir įvyko „mūšis“.

8. Sovietmečiu mugei teko susigūžti Kalvarijų turgavietėje. Nors oficialiai šventė nebuvo prisimenama, tačiau Vilniaus krašto žmonės nepamiršo senosios tradicijos. Keletą dienų prieš Kazimierines (kovo 4-ąją) turgavietėje nepaprastai pagyvėdavo prekyba, atsirasdavo gausybė medinių dirbinių. Pamažu muge susidomėjo jaunimas, pirmiausia kūrybinis. Dailės studentai čia prekiaudavo savo gamybos papuošalais, švilpynėmis, dūdelėmis, pieštais atvirukais. Pamažu mugės garsas toli nuėjo; suvažiuodavo „neformalų“, studentiško jaunimo iš Maskvos, Leningrado. Smagiai jie leisdavo laiką, lyg ir atkurdami senąją mugės nuotaiką – su kvieslių šmaikštumu, pardavėjų liežuvio miklumu.

9. Miestui Kaziukas galutinai sugrįžo tik 1990 m., kai buvo leista prekiauti Senamiesčio gatvėse ir aikštėse. Keletą metų prie Rotušės būdavo pastatoma tarsi kokio miestelio amatų gatvelė. Dabar meistrystė daugiausia demonstruojama Tymo kvartale (tarp Maironio, Aukštaičių, Paupio gatvių). O prekybos stalai ir palapinės nusidriekia nuo Savivaldybės aikštės iki Kūdrų parko, gal net per du kilometrus. Pilies gatvėje mugės įkarštyje žmogus prie žmogaus – sunku prasilenkti tarsi tais tolimesiais laikais šv. Kazimiero procesijai žygiuojant. Mūsų dienomis Kaziuko mugė – tikras visos Lietuvos tautodailininkų ir amato meistrų suvažiavimas. Be Lietuvos amatininkų ir tautodailininkų, į mugę jau atvažiuoja meistrų iš Latvijos, Estijos, Lenkijos, Baltarusijos. Manoma, kad mugės lankytojų vilniečių ir miesto svečių skaičius artėja prie pusės milijono.

10. Tačiau mugės ateitis dar kelia nerimą: daugėjant prekiaujančiųjų, mažėja šurmulio, linksmybių, muzikos. Kaziukas yra daugiau komercinis renginys, jis dar netapo kultūros reiškiniu. Nėra gatvės vaidintojų, mažai girdisi folkloro kolektyvų, kaimo kapelijų. Todėl verta kuo plačiau rodyti, kaip dirba įvairių amatų meistrai. Tradiciniai amatai – viena svarbiausių etninės kultūros sričių, beje, turinti geriausias perspektyvas išlikti ateityje.

11. Šimtamečių tradicijų Vilniaus Kaziuko mugė tikrai gali ir net privalo tapti europinio masto įvykiu. Žingsniai šia linkme turėtų būti tokie: istorikai ir etnografai turi iki galo ištyrinėti šios šventės tradicijas, amatų paveldą, propaguoti tai žiniasklaidoje, skelbti mokslo darbuose. Etnokultūrinės veiklos organizacijos – parengti šventės renginių planą: turi vykti gaminių konkursai, parodos ir jų aptarimai, nuotaikingi folkloro kolektyvų koncertai, gatvės vaidinimai, cirko atrakcijos, karnavalinės eisenos, šmaikštuolių varžytuvės. O mugę būtų galima suskirstyti Lietuvos etnografiniais regionais: vienoje aikštėje – žemaičių meistrai, kitoje – pintinės dzūkiesiems grybams, trečioje – aukštaitiški marginiai, o aplink Rotušę – Vilniaus krašto meistrai. Tik išplėtojus reginių ir pramogų dalį galima tikėtis dar daugiau mugės lankytojų ir užsienio turistų. Vilniaus Kaziukas yra geriausias būdas parodyti mūsų tradicijas, Lietuvos etninį savitumą.

Pagal: „Šiaurės Atėnai“, 2008 02 29, nr. 883.

Žodžiai

apstu daug, gausu

aštrialiežuvis, -ė žmogus, mokantis pajuokauti, tinkamai ar juokingai kalbėti

dirbinys vyr. materialus darbo produktas

drožlė *mot.* drožtuvu ar peiliu atpjautas plonas medžio gabalėlis
duonkubilis *vyr.* indas duonos tešlai
eisena *mot.* procesija
gausa *mot.* daugumas
kvieslys *vyr.* asmuo, kviečiantis į šventę (seniau – į vestuves), kvietėjas
lauktuvės *mot., dgsk* dovanos tiems, kurie laukia
miklumas *vyr.* vikrumas, lankstumas, greitumas ką nors darant
apvyoka *mot.* tvarkymasis namuose, namų ruošą ir priežiūrą
namudinis, -ė namuose, namų sąlygomis daromas, gaminamas
netikša *vyr., mot.* netikęs, prastas (paprastai žmogus)
nusidriekti, nusidriekia, nusidriekė nusitęsti, pasiskleisti; būti nusitęsusiam, pasiskleidusiam
pernakvoti, pernakvoja, pernakvojo praleisti naktį, apsistoti nakčiai
pragyventi, pragyvena, pragyveno užsidirbti pinigų gyvenimui
prieškaris *vyr.* laikas prieš karą (dažniausiai kalbant apie laiką prieš Antrąjį pasaulinį karą)
riestainis *vyr.* apskritas kvietinių miltų kepinys su skylė viduryje
stokoti, stokoja, stokojo trūkti
susigūžti, susigūžia, susigūžė susitraukti, susiglausti
sviestmušė *mot.* indas sviestui gaminti
šmaikštumas *vyr.* sąmojingumas, žaismingumas, taiklumas
šurmuliuoti, šurmuliuoja, šurmuliavo triukšmauti, linksmintis
virtinė *mot.* suvertų ant siūlo ir pan. arba vienas šalia kito sudėtų daiktų eilė
marginys *vyr.* kas puošta ornamentais; kas sudaryta iš skirtingos spalvos daiktų